

ajal esimestest kogu Vene riigis, kuid viimseil aastail kahjuks seisma jäänud. Põllutöö ja tööstuse edendamiseks on kaasa aidanud majanduslised seltsid ja ühingud. Et kihelkonnas metsa võrdlemisi vähe, siis veetakse põletuspuid osalt väljastpoolt kihelkonna piire (Visusti, Kaiavere ja Sõõru metsast) ja lõigatakse küttematerjalile turvast lisaks (Luua, Ehavere, Palamuse, Varbevere jt. rabadest). — Iseseisvaid käsitöölisi on rohkem Palamuse alevikus asumas (kellasepp, rätsepad, kingsepad, sepad jne.).

Kaubad tuuakse suuremalt osalt Tartust ja Jõgeva alevist. Müügi-aineiks on põllumajanduse-tooted ja karjasaadused. Tööstustootest läheb turule piiritus ja aiasaadustest vähemal määral õunu ja marju. Mõõda minnes võiks mainida, et Roela Suurmetsast käivad ka peipsi-äärsete külade vene naised vaarmarju korjamas, mis keediste näol oma tarviduseks, osalt ka turule lähevad. Nimetatud küladest toovad rändavad kaupmehed Palamusele kalu ja sibulaid, mida siin enamasti vilja vastu vahetavad.

Latta peetakse aastas kolm korda: sügisel ja talvel end. Pikkjärve kõrtsi juures ning sügisel end. Kassinurme kõrtsi juures, kus kaubeldakse peaaesjalikult loomade, veo-abinõude, puuanumate ja teiste majapidamises tarvisminevate asjadega.

Majanduslikeks keskuseks on Palamuse alevik, kus, nagu nägime, mitmed tööstusettevõtted asuvad ning kus üle 200 elaniku. Alevikus on kaks elektrijõu-masinat, mis osalt ka eramaju valgustavad.

Vaimline elu. Usuliselt on kihelkond valdavas enamuses luteriusuline, apostl.-õigeusulisi on ainult 300 hinge ümber. Lahkusulistest oleks nimetada Tartu baptistide koguduse „Betheli“ Kaarepere osakond (Patjalas), millel ainult mõnikümme liiget; omal ajal on olnud Naval ka vennastekogudus. Luteri usu jumalateenistusi peetakse mõnes koolimajaski (Vassevere-Kalliveres ja Varbeveres) ning Nava palvemajas.

Ebausuga ühenduses olnud rahva kombed on kadunud ja peetakse neid ainult veel naljaks; võiks nimetada mai- ja jaanitule tegemist ning mardi- ja kadrisandiks käimist. Maitule põletamise komme on sisse toodud Tartu linnast, kus üliõpilased juba ammust ajast maid tuletegemisega pidulikult vastu võtsid.

Pidulikkude sündmustega ühenduses olevaist kombeist võiks nimetada: varrudel vee katuseleviskamist, vaderite jooksmist, hambaraa andmist; pulmades pulma kinnivõtmist, pärjamängu jm. Talguid peetakse vähe; tulevad ette veel sõnnikuveo- ja rehepeksu-talgud.

Noorte inimeste koosviibimis-kohtadeks on saanud seltsimajad, mida, peale suurima (Palamusel), veel kaks (Kaareperes ja Roelas, endised valla magasiadid) ning kus piduõhtuid korraldatakse. Peale pidude seltsimajades pannakse suvepidusid toime Kassinurme Kalevi-poja süngil.

Hariduse edenemise võimalused on moodustanud majandusline jõukus, linna lähedus ja head ühendusteed Tartuga. Keskkooli-õpilaste kui ka ülikoolis õppijate arv on hakanud iseäranis viimseil aastail kasvama. Esimesi on (1921. a.) 52, teisi 7. Vanem põlv kuulub